

Reconstructie en onderzoek

Het verleden komt terug in een reconstructie en wanneer die door gedegen historisch onderzoek te verantwoorden is, dan bestaat er over het algemeen veel waardering voor. Aan het Duitse Huis in Utrecht is een veertiende-eeuwse gevel teruggekeerd en het verslag van het onderzoek dat daaraan ten grondslag ligt, vindt u in deze aflevering. Het is een gedegen onderzoek geweest en de gevel is mooi, interessant en een bewijs van de huidige kennis en kunde op het vlak van de bouwhistorie. Wie zich zo intensief toelegt op het herbouwen van een vroegere versie van een gebouw, verliest misschien vanzelf uit het oog dat die veertiende-eeuwse gevel er eigenlijk niet meer had kunnen staan gezien de latere ontwikkelingen van het gebouw. Met andere woorden, er is iets afgebroken en uit het zicht verwijderd om plaats te maken voor wat er ooit was. Bart Klück weet te melden dat alle betrokken partijen van mening waren dat de verdwenen gevel onaanzienlijk was en verbeterd moest worden.

Deze vorm van *image-building* verschilt niet zo veel van de manier waarop Jan de Meijer en A.A. Kok in Amsterdam reconstrueerden. Mayke Haaksman vertelt hoe deze architecten het stadsbeeld van Amsterdam wilden verbeteren door het ongedaan maken van 'verarmende verminkingen', maar wat zij destijds een verminking noemden, was sterk gekleurd door hun beeld van Amsterdam. En in dat beeld was geen plaats voor de bouwkunst van de negentiende eeuw en daarom waren hun restauraties eigenlijk een aanval op alles wat hun ideaalbeeld verstoortte. Je zou in dit geval misschien wel mogen spreken van artistieke discriminatie. Tegenwoordig herkennen wij in hun werk schoolmeesterachtige, pedante en onverdraagzame trekken. Het uitgangspunt van de *Grondbeingselen* uit 1917 (behouden gaat vóór vernieuwen) was minder ingegeven door artistieke en historische vooroordelen dan het werk van Jan de Meijer en Antoon Abel Kok.

Reconstructies zijn een soort projecties of béter gezegd materialisaties van onze historische belangstelling. Als je reconstructies op die manier bekijkt, lijken ze nog het meest op speelgoed voor historici. Men kan zich de vraag stellen of de makers van al die historische namaak niet iets beters te doen hebben. Maar je zou die vraag met evenveel of met even weinig recht kunnen stellen ten aanzien van de voetballerij of de productie van speelautomaten. Maar bij het Duitse Huis is in ieder geval geen sprake van een valse voorstelling van zaken

en dat kun je denk ik niet zeggen van de gereconstrueerde interieurs van het voormalige koninklijke paleis Het Loo in Apeldoorn. Hier gaat het om een museum waarin alle belangrijke bewoners uit het verleden een eigen kamer hebben gekregen die vaak niet correspondeert met de kamers waarin de vorstelijke personen ook daadwerkelijk hebben gewoond en evenmin met de aankleding die er ten tijde van de laatste bewoonster, koningin Wilhelmina, nog was. Door deze aanpak weet de bezoeker niet meer hoe het paleis er voor de inrichting tot museum uitzag. Ik kan me voorstellen dat het wetenschappelijke personeel van dit museum, onder wie Paul Rem, zich niet meer kan of wil buigen over de vraag of de keuze voor een museale indeling wel goed is geweest, want die beslissing is nu eenmaal al lang geleden genomen en in feite onomkeerbaar sinds 1984. Niettemin had het toch wel op de weg van het museum gelegen om te laten zien wat er precies is veranderd. Het museum had een fotoboek moeten uitgeven van het gebouw voor én na de reconstructie, zodat de bezoeker inzicht kan krijgen in de transformatie. Dit schijnt niet erg gebruikelijk te zijn in de museumwereld. Zo heb ik mij er ook over verbaasd dat er helemaal niets is gepubliceerd over de recente transformatie van het Oudheidkundig Museum in Leiden. Het lijkt wel alsof kunsthistorici in musea alleen hun collectie belangrijk vinden en geen oog hebben voor de geschiedenis van de oude gebouwen waarin hun collecties zich bevinden. Door deze eenzijdige historische belangstelling van de dames en heren kunsthistorici werd ook de architectuur van Pierre Cuypers in het Rijksmuseum achter moderne betimmeringen aan het oog onttrokken, maar die worden er nu weer uitgehaald, zoals u weet.

Reconstructie en onderzoek was het thema van een op 8 oktober 2004 gehouden studiedag in het Maliebaanstation in Utrecht. Mijn indruk van die dag was dat er tegenwoordig veel belangstelling bestaat voor gedegen en verantwoord historisch onderzoek. Niemand doet daarover nog schamper, zoals dat wel werd gedaan door architecten uit de tijd van Jan de Meijer, die van mening waren dat ze zelf wel wisten hoe het moest. Voorts bestaat er nog nauwelijks bezwaar tegen reconstructies: men doet nu schamper over de terughoudendheid van Jan Kalf. Dat is niet terecht, want er is nog niemand geweest die de moeite heeft genomen om nu eens aan ons uit

te leggen waarom de stelling 'behouden gaat voor vernieuwen' geen geldigheid meer zou hebben. Wie gedegen onderzoek op prijs stelt, moet volgens mij zich ook rekenschap geven van de manier waarop het onderzoek wordt toegepast. Een reconstructie moet ook met argumenten verdedigd kunnen worden. Wie de genoemde stelling van Jan Kalf geweld aandoet, moet zich daarover verantwoorden, of uitleggen waarom die stelling in zijn algemeenheid onhoudbaar is, dan wel een historische vergissing moet worden genoemd. Als een onderzoekster of onderzoeker verklaart dat een opdrachtgever tot een bepaalde reconstructie besloten heeft, dan mag zij of hij zich niet onttrekken aan de verantwoordelijkheid om te onderzoeken in hoeverre de beslissing overeenkomt met haar of zijn wetenschappelijk geweten. Dat deed Jan Kalf wel en het is de vraag waarom onderzoekers dat niet meer of veel minder doen. Op deze vraag heb ik geen antwoord.

Wat op de studiedag niet of nauwelijks aan de orde kwam, is het herbouwen van verdwenen architectuur. Daarover zou misschien een nieuwe studiedag moeten worden georganiseerd, want het is een totaal ander onderwerp (zie het artikel van Aart de Vries, 'Op zoek naar de verloren tijd. Van replica tot *fake*', in *Bulletin KNOB* 101(2002), 163-170). Een namaak oud gebouw behoort tot de categorie nieuwbouw en valt dus buiten de richtlijn van Jan Kalf. Maar in een historische omgeving kan een namaak oud gebouw afbreuk doen aan het historisch gegroeide stadsbeeld. Aan de ander kant kan herbouw soms ook een wond in een historisch stadslichaam helen, wat men bijvoorbeeld in Berlijn beoogt met de herbouw van het door oorlogsgeweld getroffen en in 1950 door het communistisch regime opgeblazen *Stadsschloss*. Er is denk ik ten aanzien van het herbouwen van verdwenen gebouwen geen richtlijn te ontwerpen naar analogie van die van Jan Kalf. Of vergis ik mij hierin?

Namens de redactie, Wim Denslagen